

بازخوانی منطق قرآنی فتوای رهبر شهید انقلاب درباره پیوند ناگسستنی قدرت دفاعی با عدالت و حیات طویه

عقلانیت فقهی در فتوای تحریم ساخت سلاح هسته‌ای

پانمی گذارد،وی در تبیین نسبت میان اهداف و ابزارها در فلسفه

سیاسی اسلام تشریح می‌کند: وقتی صحبت از تحقق نیکی‌ها و گسترش عدالت در جامعه می‌شود، عقل سلیم حکم می‌کند برای مراقبت از نهال‌های این بوستان و مبارزه با علف‌های هرز و آسیب‌ها، به ابزار قدرت نیازمندیم؛ بنابراین اسلام قدرت را انکار نمی‌کند، بلکه آن را برای اقامه حق و رفع تعدی ضروری می‌داند. تمایز بنیادین در اینجاست که قدرت متعالی، انسان را موجودی متصل به ابدیت می‌داند که هویت او با مرگ به پایان نمی‌رسد. در چنین نگرشی، هر ابزاری مشروعیت ندارد؛ زیرا نمی‌توان با روش‌های ویرانگر و ابزارهای نامقدس، جامعه را به سوی حیات طویه و رستگاری اخروی رهنمون کرد. این نگاه جامع‌نگر، سیاست و دیانت را در پیوندی ناگسستنی قرار می‌دهد و مانع از آن می‌شود که قدرت به ورطه طغیان و بی‌اخلاقی سقوط کند.

■ **خط قرمز شریعت در بازدارندگی دفاعی**

این پژوهشگر علوم اسلامی با ورود به بحث خطوط قرمز دفاعی و تولید بازدارندگی مشروع بیان می‌کند: قرآن کریم در آیه شریفه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (سوره انفال، آیه ۶۰) مؤمنان را به پیشینه‌سازی توان بازدارندگی و کسب آمادگی همه‌جانبه فرا می‌خواند، اما بلافاصله در آیات دیگر، چارچوب و مرزهای این قدرت‌آفرینی را ترسیم می‌کند. در آیه ۱۹۰ سوره بقره تصریح شده‌است: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَفْتَالُوا بَيْنَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»؛ یعنی نبرد و مواجهه تنها با کسانی مجاز است که شمشیر کشیده‌اند و هرگونه تعدی و عبور از خطوط قرمز اخلاقی ممنوع است. همچنین قاعده بنیادین «لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» (سوره بقره، آیه ۲۷۹) اصل حاکم بر تمام مناسبات دفاعی و سیاسی است؛ اسلام نه پذیرش ستم را روا می‌دارد و نه اجازه ظلم به دیگران را می‌دهد.

او در ادامه به معیارهای فقهی در منع سلاح‌های کشتار جمعی اشاره کرده و یادآور می‌شود: اگر سلاحی ماهیت کور و کنترل‌ناپذیر داشته باشد و به محیط زیست، کودکان، سالمندان و افراد بی‌گناه آسیب برساند، مصداق آشکار ستم و فساد در زمین است. قرآن مجید می‌فرماید: «وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدَ» (سوره بقره، آیه ۲۰۵)؛ نابودی نسل‌ها و تخریب منابع زیستی، رفتاری است که خداوند هرگز آن را دوست نمی‌دارد. رهبر شهید انقلاب با تکیه بر همین خاستگاه معرفتی تصریح

کردند ما سلاح هسته‌ای را قدرت‌آفرین نمی‌دانیم؛ زیرا در مبنای قدرت متعالی، چیزی که سرچشمه فساد و هلاکت عامه انسان‌ها باشد نمی‌تواند اعتلا و امنیت واقعی به ارمغان آورد. این ابزارها تنها در منظومه‌های قدرت‌طلبانه مادی معنا پیدا می‌کنند و در عقلانیت دینی فاقد جایگاه هستند.

■ **پیوند اخلاق و اقتدار در سیره نبوی**

دکتر لک‌زایی با تأکید بر پیشینه سنت نبوی در مواجهه با دشمنان اظهار می‌کند: سیره رسول گرامی اسلام (ص) گواه روشنی بر حاکمیت اخلاق بر صحنه جنگ است؛ پیامبر اکرم (ص) همواره از اقداماتی مانند مسموم کردن منابع آب دشمن یا آسیب‌زنن به غیرنظامیان و درختان نهی می‌فرمودند. وقتی جهان اسلام ندای «يَسْمِ اللَّهُ الرَّخْمَنِ الرَّحِيمُ» سر می‌دهد و خدای متعال را با فراز «يَرْحَمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» می‌خواند و پیامبر خود را به عنوان نبی رحمت می‌شناسد، این نگاه رحمانی باید در عالی‌ترین سطوح تدبیر دفاعی خود را نشان دهد. فتوای حرمت سلاح‌های کشتار جمعی، انعکاس مستقیم همین سیره نبوی و عقلانیت فقهی در عرصه بین‌الملل است.

این استاد حوزه و دانشگاه در ادامه تحلیل خود می‌افزاید: در نظریه‌های غربی نظیر اندیشه هابزی، قدرت بر مبنای ترس آفرینی و وحشت عمومی بنا شده و در نگاه‌های متأثر از تنازع بقا، نابودی ضعیف امری طبیعی تلقی می‌شود؛ اما در کترین دفاعی اسلام به‌شدت حامی مظلومان و پاسدار جان بی‌گناهان است. تکیه جامعه اسلامی بر دستاوردهای دفاعی پیشرفته، نظیر موشک‌های نقطه‌زن، دقیقاً نشان‌دهنده همین تفکر اخلاقی است؛ یعنی هدف‌گیری دقیق موضع مهاجم، بدون اینکه مردم عادی و محیط پیرامونی آسیب ببینند. خودداری آگاهانه از ساخت سلاح اتمی در اوج فشارهای جهانی، اوج اقتدار و استقلال هویتی ما را نشان می‌دهد و ثابت می‌کند تصمیم‌گیری‌های بنیادین این مرز و بوم بر مدار تعالیم الهی و حفظ شأن انسانی استوار است، نه تقلید کورکورانه از رویکردهای ویرانگر قدرت‌های استکباری.

■ **کرامت انسان در افاق تمدن نوین**

عضوهیئت علمی پژوهشگاه امام‌صادق(ع) با بررسی افق‌های تمدنی فتوای تحریم سلاح هسته‌ای تصریح می‌کند: فلسفه

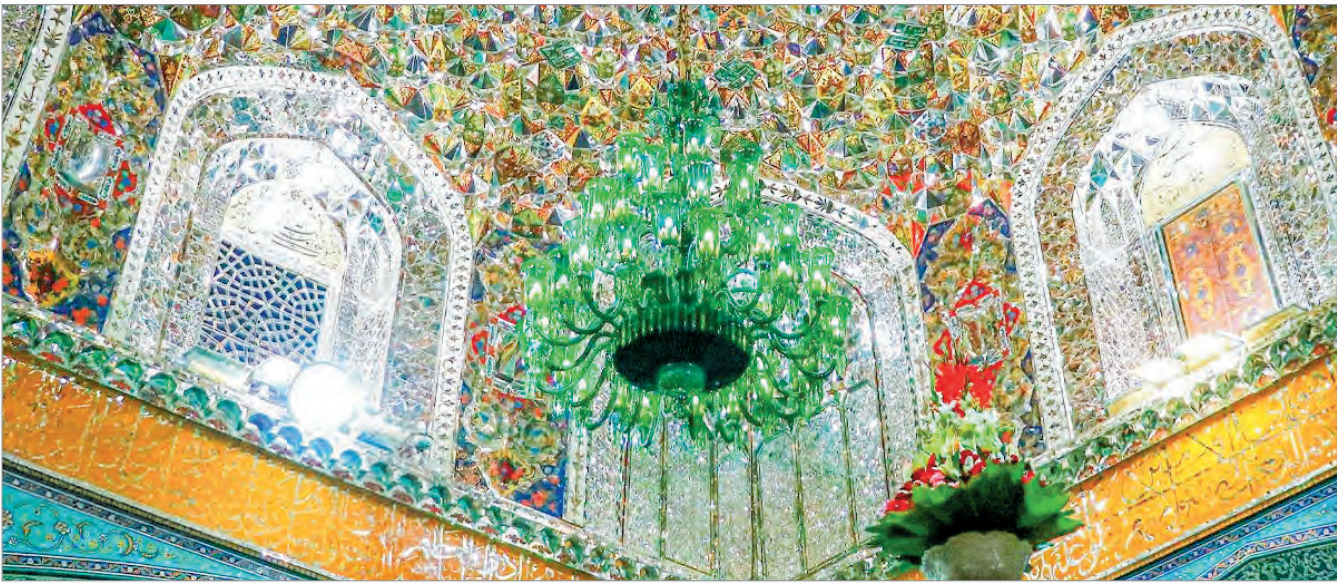
آموزه‌های وحیانی نه تنها تفاوت‌های قومی، زبانی و نژادی را به رسمیت می‌شناسند، بلکه حتی در تشریع نظام‌های تقویمی، نگاهی فراجنایی و جهانی دارند؛ چنان‌که در پاسخ به پرسش درباره هلال‌های ماه می‌فرماید: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ» (سوره بقره، آیه ۱۸۹) که نشان‌دهنده ابتدای آن بر منافع عموم مردم است. در این مکتب، کرامت ذاتی برای تمام نوع بشر محفوظ بوده و ملاک برتری حقیقی به تقوا پیوند خورده است: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُ» (سوره حجرات، آیه ۱۳). فتوای تحریم سلاح‌های کشتار جمعی نشان می‌دهد قدرت برآمده از مکتب اهل بیت(ع) ظرفیت آن را دارد که زمینه‌ساز حیات طویه و تمدنی پاک، عقلانی و اخلاق‌محور برای تمام بشریت باشد و این بزرگ‌ترین سند حقانیت و اقتدار معنوی جامعه اسلامی در عصر حاضر است.

سیاسی اسلام به انسان‌ها حق حیات می‌دهد و اصل را بر زیست عادلانه همگان می‌گذارد. قرآن کریم در آیه ۸ سوره ممتحنه می‌فرماید: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخَرِّجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»؛ یعنی با هر ملتی که سر جنگ و ستم ندارد باید با نیکی و عدالت رفتار کرد و مقابله تنها متوجه کسانی است که بر ضد دین و سرزمین مسلمانان دست به شمشیر برده‌اند، چنان‌که در آیه بعدی می‌فرماید: «إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ» (سوره ممتحنه، آیه ۹). این خط‌کشی دقیق نشان می‌دهد منطق اسلام بر پایه حذف دگراندیشان بنا نشده‌است.

دکتر لک‌زایی در بخش پایانی سخنان خود افق‌های نویدبخش تمدن نوین اسلامی را تبیین کرده و می‌گوید:

تجلی حکمت شیعی و هندسه قدسی در بازتاب انوار حرم مطهر رضوی

آینه‌خانه معرفت؛ وقتی هندسه به معراج می‌رود

را معمور و آباد سازد.

■ **شکستن «منیت» در هزارتوی آینه‌های حرم مطهر**

در حکمت هنر اسلامی، آینه همواره نماد قلب صیقل‌یافته انسانی و پذیرای فیض الهی است. اما آینه‌کاری حرم منور رضوی با یک استحاله معنایی عمیق تر همراه است: تکه‌تکه شدن و شکسته‌شدن آینه‌ها.

بر پایه شواهد تاریخی و روایات استادکاران اصیل، پیدایش اولیه این هنر از باز یافت تکه آینه‌های شکسته‌ای آغاز شد که در مسیر تجاری اروپا به شرق آسیب می‌دیدند؛ اما نبوغ هنرمند مسلمان، این نقص کالبدی را به کمالی معنوی و معرفتی تبدیل کرد. وقتی زائر یا به رواق‌های آینه‌پوش می‌گزارد، با تصویر یکپارچه و فریبنده «من» خویش مواجه نمی‌شود. آینه‌های ریز و تراش‌خورده، هیمنه غرور، تعینات مادی و نفسانیت زائر را می‌شکنند و تصویر او را به هزاران ذره کوچک متکثر بدل می‌کنند. این شکستن تصویر، دعوتی صریح به فنا و تواضع است؛ زائر پیش از بار یافتن به پیشگاه ولی خدا، باید خود متورم را در درگاه آستان بشکند تا شایستگی انعکاس نور ولایت را بیابد. چنان‌که در آیین فتوت هنرمندان سنتی حرم آمده‌است، این انکسار فرمی، ترجمان بصری خشوع و تسلیم در برابر شکوهی نهایت حق است.

■ **هندسه قدسی وراز اعداد؛ تجلی شمشه‌ها و مراتب هستی**

بررسی‌های تحلیلی و شیوه‌شناسی نقوش در رواق‌های کهن حرم مطهر رضوی از گنبد‌خانه و دارالحفاظ تا دارالسیاده و

ریحانه عامل نیک | حریم قدسی حضرت علی بن موسی (رضاع) بیش و بیش از آنکه یک تجربه کالبدی و مادی در گستره معماری باشد، هجرتی پدیدارشناسانه از جهان کثرت به ساحت وحدت است. در شماره پیش در کنکاش در حوزه نورپردازی و نور در این بارگاه مقدس به

ریشه‌های نگاه معنوی در کالبد حرم مطهر اشاره کردیم.

در این بارگاه نورانی، انسان نه فقط با دیوارها و سازه‌های زمینی، بلکه با منظومه‌ای منسجم از نمادها، هندسه قدسی و الهیات انوار مواجه می‌شود. معماری قدسی این آستان، برآمده از نبوغ فکری و شهود باطنی بزرگانی چون شیخ بهاء الدین محمد عاملی (شیخ بهایی) و رنج مقدس نسل‌هایی از هنرمندان و استادکاران است که آجر، کاشی، آینه و گچ را به واسطه‌هایی میان مُلک و ملکوت بدل کرده‌اند. در میان تمامی هنرهای وابسته به معماری که پیکره روضه‌منوره و رواق‌های بهشتی حرم مطهر را آذین بخشیده‌اند «هنر آینه‌کاری» و «معماری نور» جایگاهی یگانه دارد. آینه‌کاری در حرم مطهر رضوی صرفاً یک آرایه تزئینی برای چشم‌نوازی نیست؛ بلکه زبانی است اشرافی برای تبدیل ماده به نور، شکستن منیت‌های انسانی و روایت تجلی حضرت حق در آینه دل‌های مؤمنان.

در ادامه با نگاهی به پژوهش‌های موجود در لایه‌های عرفانی، معماری و هنری آستان قدس رضوی، پیوند وثیق میان حکمت شیخ بهایی، هندسه نقوش گره‌چینی و بازتاب حقیقت در تراش‌های ظریف آینه را واکاوی می‌کنیم.

■ **از عقلانیت تا شهود عرفانی؛ میراث مهندسی قدسی شیخ بهایی**

داستان اعتلای معماری بارگاه منور رضوی در عصر صفوی، با نام دانشمند ذوقنون جهان اسلام، بهاء الدین محمد عاملی (شیخ بهایی) گره خورده‌است. هجرت شیخ بهایی از کانون‌های علمی عصر به مشهد مقدس، تنها یک مأموریت دیوانی یا فقهی نبود؛ بلکه تلاشی حکیمانه برای تجسد بخشیدن به هویت و اندیشه شیعی در قالب ماده و فضا بود. شیخ بهایی نیک در یافته بود که «عمارت خانه اولیای الهی» باید تجلی گاه نظم بلند مرتبه‌ازی و تناسب کیهانی باشد؛ از این رو در محاسبات خود، استاتیک و ایستایی سازه را با زیبایی‌شناسی قدسی درآمیخت.

آنچه امروز در تناسبات طلایی شبستان‌ها، اعتدال گنبد

اللّه‌وردی خان و تناسبات هندسی حریم قدس مشاهده می‌شود، گواهی بر ذهن خلاق است که علم مناظر و مریای (نورشناسی)، مکانیک سنتی و اقلیم‌شناسی را در خدمت

تجربه معنوی زائر قرار داد. شیخ بهایی نور را با هدایت دقیق پنجره‌ها و گنبد‌خانه‌ها چنان رام کرد که پرتوهای تابیده در

ساعات مختلف روز، زائر را از آشفتنی‌های ماده جدا کرده و به تأمل در باطن فرابخواند. حضور مزار این حکیم فرزانه در

رواق منتهی به صحن آزادی نیز حلقه وصلی نمادین است؛

شیخی که روح فضا را مهندسی کرد تا حتی پس از حیات

ظاهری اش، در سایه‌سار امام رتوف(ع) دل‌های خسته زائران

مطهر، دگرگون‌سازی ادراک فضا از طریق «ماده‌زدایی» است. دیوارهای گچی و طاق‌های سنگین ساختمانی، عناصری جرم‌دار و محصورکننده‌اند؛ اما پوشش آینه‌کاری با بازتاب‌های متقاطع و نامتناهی پرتوها، صلیبیت فضا را منحل می‌کند. در این فرایند، دیوارها دیگر مرز انسداد نیستند، بلکه به امواج سیال از نور بدل می‌شوند.

این دیالکتیک میان کثرت قطعات آینه و وحدت بازتاب‌ناهایی، زائر را در میانه‌ای از حضور و غیبت قرار می‌دهد. نور مهتابی و آفتابی لوسترها، در تماس با زاویه‌بندی‌های دقیق لچکی‌ها و مقرنس‌های آینه‌پوش، چنان در فضا پخش می‌شود که تمایز میان سقف، دیوار و آسمان محو می‌شود. گویی کالبد مادی بنا در جنبه انوار غیب‌دوب شده‌است. این همان تحقق کلام متاذهان است که جهان ماده را سایه‌ای از حقیقت نور می‌داند؛ در این رواق هنر، زائر سبکی و تعلیق روح را در میان امواج انوار لمس می‌کند و زمین زیر پایش به آسمانی از تالگو بدل می‌شود.

■ **پیوند نسلی استادکاران؛ استمرار سنت قدسی در کارگاه‌های حرم مطهر**

ماندگاری و بالندگی هنر آینه‌کاری در بارگاه رضوی، موهون نظامی از شاگرد-استادی معنوی است که در آن، مهارت تکنیکی همپای مهارت باطنی نسل به نسل منتقل شده است. نام‌های ماندگاری چون استاد حاج محمود جلالیان، حاج علی کوزه‌گر، استاد مهدی سادات و دیگر خادمان این آستان، صرفاً نام صنعتگرانی ماهر نیست، بلکه روایتگر پیوندی وجودی میان انسان و مکان مقدس است. نسلی که از ۱۲ سالگی پای داربست‌های چوبی رواق‌ها خاک گچ خورده و بالماس دست، هزاران جام بلورین را تراشیده‌است. آینه‌کاری را نه یک شغل، که طریقتی از عبادت و خدمت می‌دانست. امروزه نیز این سنت اصیل، مرزهای جغرافیایی مشهد را درنوردیده و دستاوردهای مکتب آینه‌کاری رضوی در موزه‌ها و بناهای مذهبی اقصی نقاط جهان به عنوان عالی‌ترین نماد هنر تزئینی اسلامی شناخته می‌شود. این پیوند نسلی نشان می‌دهد آستان قدس رضوی، صرفاً یک موزه از شاهکارهای ایستا نیست، بلکه کانون زنده و زاینده‌ای است که در آن عقلانیت شیخ بهایی، مهارت سرانگشتان استادکاران و عشق زائران، هر روز تابلویی نواز تلاقی هنر، ایمان و جاودانگی خلق می‌کند.

■ **فرجام سخن**

معماری و آرایه‌های قدسی حرم مطهر حضرت رضا(ع) تجلی هماهنگ عقل و عشق در بستر تمدن اسلامی است. آینه‌کاری در این منظومه قدسی، واسطه‌ای معرفتی است که پیام توحید، انکسار نفس و تعالی روح را بدون کلام به ضمیر ناخودآگاه زائر منتقل می‌کند. در عصری که انسان معاصر در ازدهام بتن و شتاب زندگی مادی دچار انقطاع معنوی شده است، رواق‌های آینه‌بندان رضوی پناهگاهی برای باز یافتن خویشتن در آینه‌خانه حق و تجربه آرامشی از جنس نور باقی خواهند ماند.

■ **پدیدارشناسی نور و فضا؛ دیالکتیک حضور و غیبت ماده**

یکی از عمیق‌ترین کارکردهای آینه‌کاری در ساحت قدسی حرم